

Különösen magkapó Nagy Imre verseiben egy-egy apróbb mozzanat szeretetteljes, érzékletesen finom megragadása. Milyen gyöngéden szól a kis légyről:

A tél elől, a fagy elől
ide, viskómba menekült,
néha leszáll ceruzámra,
s körül duruzsol egy betűt.

(*Téli estben*)

S milyen éles szem, meleg szív kellett ahhoz, hogy beteges apja elárvult darútollas kalapjáról e fájdalmas-szép sorokat írhasa:

Apám ha ránéz: köhögése
darútollát búsan mozgatja.

(*Apám darútolla*)

A halk líraiság mellett a naturálisan nyers színek, meztelenül zord képek sem hiányoznak Nagy Imre valóságábrázolásából. Legegyrebb, legsúlyosabb verseiben ez az illuziótlan, keményen őszinte hang uralkodik. (*Az én uccám, Álmatlan éj, Tizen is, Az én szavam, Ósnadások árnyán.*) Fontos megjegyezni, hogy Nagy Imre realizmusa mindenkor az Alföld paraszti világának, az elszegényedett Sárrét életének tényeiből táplálkozik; nyelvében és szemléletmódjában valamiképp az aranyjános hagyományt folytatva. A szemlélet jellemzésére elég csak az „*En uccám*” pocsolyában sármalacot gyűrő, dinnyehéjban port hordó gyermekeinek leírását említeni. A sajátos nyelvi realizmust pedig az ilyen döbbenetes példák mutatják legjobban:

A föld izzó kergéhez sültém,
mint zsirtalan bográcshoz a hús.
(*Emésztő tűzben*)

A Nagy Imre-versek hangulati tónusa többnyire vigasztalanul komor. Csak néhány szerelmes, dalszerű költeményében, népdalra emlékeztető kísérleteiben csillan meg néha a szelíd, félték, öröm, s helyenként valami fanyar, önmardos humor.

Az eredendően beteges, csökkent munkakészségű parasztköltő sorsának terhét még-

csak nehezítette, hogy íróként is annyira periférián maradt. Nem volt segítőtársa, aki művészi ambícióban serkentette, iskolázza. Bizonyára ennek tulajdoníthatók mesterségbeli hiányosságai, természetes hangjának gyakori kicsapásai.

A költő-elődök közül láthatóan Ady volt rá legnagyobb hatással. A „nyárísten”, „paraszt-nyár”, „szent holnap” kifejezésekben, vagy e félreismerhetetlenül Ady-ritmusú sorokban: „Hajrá lovak; rugjatok tüzet borbá, dalba, virágba, szívbe!” — könnyű tetten érnünk ezt a hatást. A reminiscenciáknál fontosabb azonban Ady társadalmi követeléseinek visszhangja, befolyása, mely részint az elhivatottság érzését tudatosította Nagy Imrében, (*Hajnali virágok méze, Szomorú sirások verse*) részben nyílt forradalmi kiállásra ösztökélte. (*Dózsa ökte veri a föld keblét . . . Nem lesz a nép többé a föld rabja. Uj március.*)

A dózsai lázadás gondolata ott kísért Nagy Imre írásaiban kezdettől fogva. Néhol csak ravasz áttételekben nyilatkozik meg (*A kustiélv új őrzője, A nyár rossz fia*), másutt, — néhány életében meg nem jelent versben — nyílt ürelles kicsengéssel. (*Répaegyelésen, Pillanatképek a pusztán.*)

A „rongyos, harcos sereg” győzelmét a magasorsúak boldogabb jövőjét, melyért a „Holnap takácsként” milliók vágyát egybeszöve küzdött, nem érthette meg. Gyenge szervezete idő előtt felőrölte a megfeszített munka, az állandó nélkülözés. Egy cikke miatt izgatás címén két évi börtön várt rá, mikor 1942-ben fölmentette a halál.

Halála után 1943-ban a népi írók kiadója megjelentette Nagy Imre verseinek gyűjteményét. Az akkori szegényes kötet anyaga azonban csak a mostani, teljesebb kiadással vált igazán tulajdonunkká. S ebben jelentős része van Pintér József értékes és tartalmas előszavának.

Reméljük a mai kor irodalmi köztudata, de az irodalomtörténet lelkiismerete is érdeme szerint méltányolja majd a költő Nagy Imre hagyatékát, tragikus, hősies életének értékes dokumentumát.

Fodor András

ARNOLD ZWEIG : A WANDSBEKI BÁRD

Fordította: Zsámboky János és Kardoss Tilda. (Kossuth Könyvkiadó, 1959. 474 old.)

A modern német irodalomban sokkal inkább mint bármely más nemzet irodalmában, nagy meghatározó erővel bírt a két világháború s az azokat kísérő gazdasági és társadalmi megrázkódtatások. Irógenerációk nőt-

tek fel éppen az 1914—1918-as évek hatására. És tollat ragadott számos becsületesen gondolkodó német író akkor is, amikor a hitleri évek nyomása elől emigrációba kényszerült, s a fasizmus elleni harc minden más eszközétő

meg volt fosztva. Arnold Zweig egyik legtipikusabb alakja ezeknek a német írónak. Az első világháborúból egy életre szóló írói programot hozott magával. Az ismert Grisa-ciklus Bertinje, azaz maga Arnold Zweig, az első világháború összes hadszíntereit végigjárta, és az ott szerzett élmények széles epikai feldolgozása még ma is foglalkoztatja az NDK idős íróját. Még mielőtt azonban teljességében leleplezhette volna az első világháború valamennyi kulisszatitkát, mielőtt honfitársait a háború embertelen voltáról meggyőzhette volna, a német nagyípar már újból löszert gyártott és Hitler propagandája minden eddiginél veszélyesebb háborús pszichóziót teremtett Németországban. Arnold Zweig is, több német íróársához hasonlóan külföldre kényszerült, könyveit pedig Berlin Opera-terén más haladó írók műveivel együtt elégették.

Zweig az emigrációban is folytatta munkáját a Grisa-cikluson. A háború szörnyűségeinek ábrázolásával akarja a német népet eltéríteni a háború gondolatától. Mert bármily borzalmas is volt az első világháború, véleménye szerint nem is mérhető ahhoz, ami egy újabb világégés alkalmával várna Németországra.

Új regényéhez egy újsághír adja az ösztönző gondolatot. A hír közli, hogy Hamburgban a hóhér betegsége miatt hosszú ideig késett négy kommunista kivégzése, míg végül is egy Hamburg külvárosából, Wandsbekből származó hentes vállalkozott a hóhér helyettesítésére. A rövid közlés az író kezében monumentális regénnyé formálódik, és Zweig bele-súríti az egész náci Németország kritikáját. Albert Teetjen (az első világháborúban tiszt-helyettes), wandsbeki hentes, és csinos felesége nem elvetemült gonoszok, hanem egyszerűen a német kispolgárság jellegzetes képviselői. A húszas években kezdődő gazdasági válság miatt a német kispolgárság erősen megrendült anyagi életében és egzisztenciáját egyre jobban veszélyeztetve látta a nagyburzoáziától. Ez a — Németországban viszonylag igen széles — kispolgári réteg meginventőjét vélte Hitlerben. A fasizmus pártprogramja nagyítóke ellenes jelszavaival megnyerte a kispolgárságot, míg a proletárelles tendenciájával pedig annak polgári öntudatát erősítette. Hitler fennhangon hirdetett „örök-életű” pártprogramja azonban 1933-tól, a gyakorlatban, egészen másképpen nézett ki. Teljes egészében a nagyítókére helyezkedett, és elejtette addigi kispolgári tömegeit. Teetjen, Hitler híve, az SS tagja, saját bőrén éri a nagyítóke terjeszkedését. Amikor egykori katonatiszti előjárójához fordul segítségért, eszközzé válik, és négy becsületes hazafi gyilkosa lesz. Bár hóhéri teendőit álarcban végzi, és féltve titkolja, mégis értesül róla az egész

utca és környéke, s eddigi vevői messze elkerülik hentesüzletét. A kapott vérdíj átmenetileg javít ugyan a helyzetén, de hamarosan teljes anyagi romlásba dönti. Nem segítenek rajta elvbarátai sem, a kicsinyek irigységéből, a nagyok pedig, mert tovább nincs szükségük rá. Kítaszítottan, mindenkitől elhagyatva vívja egzisztenciaharcát és kinlódik, hogy a teljes anyagi csódtól megmeneküljön. Végül a sors iróniájaként egy emigrációba induló, üldözött német zsidó segítene rajta, ha még nem lenne késő. Csakhogy felesége közben öngyilkos lett, és Teetjen számára sem marad más hátra, mint hogy őt kövesse.

A regény azonban korántsem csak ezt a kispolgárból gyilkossá vált életsorsot tartalmazza. Felvonul a hitleri Németország egész vezető rétege és hatalmi szervezete. Maga Hitler is megjelenik Hamburgban, hogy az óriási Elbahíd munkálatainak megindítását előmozdítsa. Az író nagyszerűen érezteti a hitleri propagandának a kispolgári tömegekre gyakorolt hatását, de nem maradunk kétségben annak ingatagsága felől sem. Igen gyakran maguk, akik hirdetik sem hiszik el, de a totális erőszakszervezet mindenfajta tiltakozást elnémit. A fegyverkezés, a háború előkészülete közben egyre fokozódó ütemben folytatódik. Megtörténik a gazdasági élet végleges koncentrálása, s aki ennek ellenáll, menthetetlenül elpusztul éppennygy, mint azok, akik a politikai életben akár baloldalról, akár a régi arisztokrata konzervatív oldalról próbálják Hitler fejvesztett politikáját józanabb mederbe terelni.

Az író a háború kezdetére helyezi regényének cselekményét, amikor a hitleri Németország a nyugati hatalmak passzivitását próbára téve, egymás után hajtja uralma alá szomszédait. Ausztriának a birodalomhoz való csatolása megtörtént, s már Csehországot, sőt Lengyelországot veszélyezteti a náci hatalomvágy. Hitler hódítási tervei; az ország belső helyzetének átförnyálása, a munkásosztály harcának teljes elfojtása, a lakosság figyelmének elhárítása az osztályharcról a faji győleltre, mindez háttérül szolgál. Teetjent nem csupán lelkiismerete üldözi, hanem az a felismerés is, hogy általa hazafias cselekedetnek szánt tettei miatt a környék lakossága megveti, saját elvbarátai pedig cserbenhagyják, mert többé nincs szükségük rá.

A magyar olvasóközönség a Grisa-ciklus néhány kötete után Arnold Zweig írói alkotó művészetét újabb oldaláról ismeri meg. A „Fehér emberek nagy háború-”jában (Grisa-ciklus) az író széles epikai leírással öleli föl az első világháború minden oldalát, és ábrázolásában egyaránt érzékelteti a külső és belső mozgató erőket. Ebben a művében azonban anélkül, hogy lemondana a német élet átfogó bemutatásáról, a fizikai és pszichikai okok ha-

tásának kutatásáról; a nála megszokott széles, talán kissé vonatott epika helyett gyors drámaisággal pergett az eseményeket. Ez a fiatalabb Arnold Zweig módszerétől eltérő alkotói eljárás most is (mint a Grisa-ciklusban) a téma természetéből adódik. Az első világháborúra még a porosz hadigépezet vonatott, bürokratikus nehézséggel mozgó lassúsága jellemző, míg a fasiszta államgépezetben a Führer korlátlan önkénye érvényesül. Az Elbahidnak épülnie kell annak ellenére, hogy szakemberek véleménye szerint a folyami hordalékból képződött folyópart ilyen építkezésekre egyáltalán nem alkalmas. A fajelmélet képtelensége minden józan ember előtt ismert, mégis ez mozgatja a fasiszmus rugóit; s bár szinte mindenki első pillanatra átlátja Teetjeennek a varázsvesszővel folytatott kísérleteit, és más effajta képtelenségeket, mégis felhasználják őket mint a hitleri tömegpszichózis eszközeit.

A lázas, görcsösen gyorsuló eszeveszett tempójú fegyverkezésnek és katasztrófába rohanásnak a regény üteme is pregnáns kifejezője. Teetjeen fénykora, amikor Hitlernek is bemutatják éppoly gyorsan elkövetkezik, mint hirtelen bukása, amely mintegy előre szimbolizálja a Harmadik Birodalom sorsát. A regény többi alakja sem oly állandó, változatlan figura, mint a Grisa-ciklus alakjai. Gazdasági helyzetük ingatag éppúgy, mint a társadalmi életben betöltött pozíciójuk. Hisz gyakori, hogy ez a pozíció teljesen független saját életfelfogásuktól, sőt gyakran vele ellentétes. Hitler államában a tradíciók meghatározó ereje is megszűnt. Egyazon család képviselői egymásnak teljesen ellentmondó életpályákat járhatnak be aszerint, hogy a fasiszmus diktatúrája, mint mindent magával sodró gépszíj, terrorjával a maga szolgálatába hajtja, vagy a pusztulásba taszítja őket.

A regény mozgalmasság szerkesztésével, az egyes események reflektorszerű felvillantatásával rendkívül alkalmas az egész korhangulat kifejezésére. A hitleri pártzsargon használatát, ironikus és satirikus alkalmazása ugyancsak kitűnő eszköznek bizonyult arra, hogy az író a fasiszmus diktálta erőszak és az emberek gondolkodása közti ellentétet feltűnően érzékeltesse.

A könyv magyar megjelentése dicsérendő lépés, mert hozzájárult Arnold Zweig írói művészetének szélesebb, árnyaltabb bemutatásához és olyan könyvet adott a magyar olvasó kezébe, amely azonkívül, hogy nagyon olvasmányos mű, a közelmúlt, a hitleri Németország egész belső szerkezetét is leleplezi. Mondanivalója a ma számára sem kétséges. Az a négy szovjet hajó, amely a négy kivégzett kommunista nevét viselve Hamburg ki-

kötőjében lehorgonyzott, akkor a hitleri Németországnak volt kellemetlen, mert hatalmat jelképezett, később pedig annak az amerikai kiadónak, a mely ezt a kommunisták üldözésére emlékeztető záró jelenetet kénytelen volt kihagyni az angol nyelvű kiadásból.

A könyvet ismertetve szólni kell a magyar kiadást előkészítő munkálatokról is. Az elmúlt évek fordítási irodalma egyre inkább igyekszik leszámolni azzal a terhes örökséggel, amely irodalmunk e részét a felszabadulás előtt jellemezte. A gondos szerkesztési, kontrollszerkesztési és korrekturái munkák is hozzájárulhatnak egy könyv élvezhetőségéhez. A mű két fordítójának munkája, bár hangvételeben szépen megközelíti az eredetit, nem kifogástalan. A hitleri párt- és katonaszarogant nem sikerült a magyarban hiánytalanul visszaadniuk. Hadd hozzunk ennek illusztrálására egy-két konkrét példát: a „Kamerad” szó „bajtárs” fordítása nem fejezi ki eredeti, háború előtti ízét, s az „Unteroffizier” „altiszt”-tel való visszaadása számos fordításban állandóan visszatérő helytelen tükörfordítás. Megnehezítették a fordítók munkáját a regény számos földrajzi, politikai, a német kultúra, filozófia és irodalmi múltjára történő utalásai. Több helyen erősen vitatható, hogy az ilyen vonatkozású nevek, címek vagy elnevezések fordításánál, illetve eredeti formában történt meghagyásánál célszerűen és következetesen jártak-e el a fordítók. Így például a „Wandervogel”-t, amit eredetiben hagytak, a magyar olvasó aligha érti meg jobban, mint az „In der Heimat, in der Heimat . . .” rossz emléket idéző dal kezdőszavait, amelyek viszont minden megjegyzés nélkül fordításban szerepelnek, és ezáltal teljesen felismerhetetlenek.

A fordítás tárgyi tévedései közül itt említsünk meg egy irodalmi vonatkozású példát: George „Jahr der Seele”-je nem „egy Georgevers”, hanem egyik versciklusának címe. A nyelvi határozatlanságból erednek az olyan megoldások, mint „Heinrich der Löwe”, ami magyarul aligha jelenthet „Henrik, az Oroszlán”-t. A számos geográfiai utalás is bizonytalansághoz vezetett, csak így magyarázhatók az olyan tévedések, mint a „schlöteni erdő”, amely mögött földrajzi helynevet sejtett a fordító, és nem ismerte fel az író egyszerű képhasonlatát, tudniillik a gyárkérmények erdejét.

Zavarólag hatnak a könyv nem éppen ritka korrekturahibái is.

Ezeket a szépséghibákat leszámítva a fordítás hasznos szerepet tölt be, és jelentős művel gazdagítja fordítási irodalmunkat.

Mádl Antal